

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.3.6>

І. Г. Богатирьов

<https://orcid.org/0000-0003-4001-7256>

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

А. В. Боровик

<https://orcid.org/0000-0003-1834-404X>

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, проректор з наукової роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА МАТРИЦЯ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті розкрито фрагментарне дослідження інституціональної матриці системного аналізу запобігання корупції в Україні. Доведено його актуальність яке і зумовлює проведення наукового пошуку та висвітлення його результатів для широкого загалу.

Протягом останніх років для запобігання корупції в Україні прийнято низку інноваційних позитивних рішень на загальнодержавному рівні. Зокрема, прийнято низку законодавчих актів, створено спеціалізовані органи з питань боротьби з корупцією, схвалено антикорупційну стратегію, запроваджено систематичне здійснення на найвищому рівні за участю керівників правоохоронних та інших державних органів організаційних заходів, спрямованих на вирішення питань боротьби з корупцією, тощо.

За дослідженням вітчизняних вчених корупція сьогодні охопила майже всі сфери суспільного життя в нашій державі: управління, економіку, громадську свідомість, правову сферу, посирила соціальну напругу, протистояння конституційному та соціальному ладу України, стала проблемою для національної безпеки країни.

Дослідження феномену корупції в Україні почали проводитися з середини ХХ сторіччя. У період після набуття Україною незалежності було захищено низку докторських і кандидатських дисертацій, підготовлено більше п'ятисот наукових статей, здійснено триста виступів на конференціях, круглих столах, симпозіумах з питань запобігання корупції.

Проведений нами комплексний аналіз статей з проблематики корупції показує, що вони мають велику інформаційну користь, адже дають змогу зрозуміти сучасні підходи й тенденції в практичній діяльності суб'єктів запобігання корупції.

Емпірична база дослідження підтверджується проведенням опитуванням респондентів у різних сферах суспільного життя. Запропоновано шляхи вирішення проблеми запобігання корупції в Україні.

Ключові слова: дослідження, корупція, проблема, інституціональна матриця, системний аналіз, запобігання.

Постановка проблеми та її актуальність. Корупція сьогодні становить серйозну загрозу для національної безпеки України, першооснов національної державності. Поширення корупції в Україні за 30 років її незалежності набули такого розмаху, що проблема її протидії та запобігання визнається суспільством однією із найактуальніших, яка потребує вжиття цілеспрямованих комплексних заходів з боку держави та її соціальних інститутів.

У зв'язку з тим, що всеосяжно охопити корупцію як соціальне зло, що руйнує суспільство дуже складно ми вирішили застосувати для її вивчення інституціональну матрицю базових стандартів запобігання корупції, провести власне опитування респондентів і запропонувати власне вирішення даної проблеми. Застосування інституціональної матриці через призму системного аналізу запобігання корупції пов'язано в першу чергу, з осмислення за роки незалежності країни глобальних змін в політичному, економічному та культурному житті України.

В кримінологічній науці інституціональну матрицею ми використовуємо, як історично започатковану систему базових стандартів запобігання корупції. Інституціональна матриця включає в себе два види стандартів запобігання корупції. Перший вид – це використання міжнародних стандартів запобігання корупції. Другий вид – це вітчизняні стандарти запобігання корупції.

Аналіз досліджень і публікації. В даній статті використані праці вітчизняних вчених, зокрема, роботи: А. В. Боровика, А. І. Богатирьова, О. М. Бандурки, В. Голіни, Л. Р. Грицаєнко, Б. М. Головкина, О. М. Джужі, В. М. Дрьоміна, Д. О. Зубова, А. П. Закалюка, В. С. Зеленецького, О. М. Костенка, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, Є. Л. Стрельцова, Н. В. Сметаніної, А. П. Тузова, В. І. Шакуна, та багатьох інших.

Проведений аналіз праць зазначених вчених, результатів емпіричних досліджень свідчать, що питання, пов'язані з корупцією в Україні та її соціальними наслідками, розглядаються вченими фрагментарно, а тому вони потребують

подальшої наукової розробки і вимагають свого сучасного бачення та осмислення.

Метою статті є фрагментарне дослідження інституціональної матриці системного аналізу запобігання корупції в Україні, актуальність якого зумовлює проведення наукового пошуку та висвітлення його результатів для широкого загалу.

Виклад основного змісту матеріалу. Сьогодні термін корупція – загальновідоме, популярне, актуальне слово серед населення України. Майже кожен громадянин нашої держави із повсякденного досвіду знає, інтуїтивно усвідомлює та відчуває на собі її руйнівну силу.

Системний аналіз корупції – це методологія системи вивчення корупції з метою визначення найбільш ефективних заходів її запобігання. При цьому під системою запобігання корупції ми розуміємо сукупність взаємопов'язаних детермінантів, що змінюються у часово-простірному відрізку. Водночас, системний аналіз є саме тим інструментом, який допомагає суб'єктам запобігання корупції на науковому обґрунтованому рівні запропонувати надійні шляхи вирішення даної проблеми, тобто він є об'єктивною необхідністю.

Завдання системного аналізу корупції полягає в тому щоб запропонувати суспільству вибір різних варіантів вирішення проблем запобігання корупції в країні. Серед них ми виділяємо підвищення імунітету населення країни щодо корупції на всіх рівнях: законодавчої, виконавчої та судової влади, що ґрунтуються на наступних підходах:

- встановлення ієрархічної взаємодії систем впливу двох видів інституціональної матриці, які історично склалися завдяки міжнародним та вітчизняним стандартам запобігання корупції;

- розгляд всіх взаємозв'язаних та взаємообумовлених детермінантів корупції, які утворюють в сукупності єдину систему заходів її запобігання, в якій зміна одного заходу впливає на всі інші;

- виявлення характеру детермінантів корупції, які можуть бути або енергетичними, коли рух одного прояву корупції викликає рух іншого, в тому ж напрямку, наприклад заходи, які направлені на запобігання корупції, одночасно вимагають

підвищення ефективності діяльності суб'єктів запобігання корупції;

– визначення критеріїв оцінки ефективності запобігання корупції як ступеня захисту прав і свобод людини, громадянина в Україні.

За дослідженням вітчизняних вчених корупція сьогодні охопила майже всі сфери суспільного життя в нашій державі: управління, економіку, громадську свідомість, правову сферу, посилала соціальну напругу, протистояння конституційному та соціальному ладу України, стала проблемою для національної безпеки країни.

Відтак, інституціональна матриця системного аналізу корупції передбачає системне осмислення корупції у таких сферах суспільних відносин як: бюджетна, правоохоронна, банківська та економічна сфера, що викликає певне обурення у громадськості та наукової спільноти.

Слід зазначити, що протягом останніх років для запобігання корупції в Україні було прийнято низку інноваційних позитивних рішень на загальнодержавному рівні. Зокрема, прийнято низку законодавчих актів, створено спеціалізовані органи з питань боротьби з корупцією, схвалено антикорупційну стратегію, запроваджено систематичне здійснення на найвищому рівні за участю керівників правоохоронних та інших державних органів організаційних заходів, спрямованих на вирішення питань боротьби з корупцією, тощо.

Природно, що наука теж не стоїть осторонь окреслених проблем. Дослідження феномену корупції в Україні почали проводитися з середини ХХ сторіччя. У період після набуття Україною незалежності було захищено низку докторських і кандидатських дисертацій, підготовлено більше п'ятисот наукових статей, здійснено триста виступів на конференціях, круглих столах, симпозіумах з питань запобігання корупції.

Проведений нами комплексний аналіз статей з проблематики корупції показує, що вони мають велику інформаційну користь, адже дають змогу зрозуміти сучасні підходи й тенденції в практичній діяльності суб'єктів запобігання корупції. Крім того, аналіз цих статей свідчить про різні інституціональні підходи до розуміння корупції,

розроблення інноваційних превентивних заходів та впровадження їх в діяльність суб'єктів запобігання корупції.

На жаль, намагання запобігти корупцію тільки законодавчими заходами зводяться до ігнорування принципу невідворотності покарання винних за допущені зловживання у вказаній сфері. Населення країни чує про гучні затримання корупціонерів, які нажили свої статки незаконним шляхом, проте в подальшому процес розслідування кримінальних проваджень по цим справам проходить роками. Більш того, корупціонер продовжує працювати на своїй посаді, і, певним чином, може впливати на хід досудового розслідування.

Корупція як перманентний чинник дозволяє собі руйнувати конституційний лад в Україні, реально загрожує національній безпеці, підриває авторитет державного апарату, дискредитує його діяльність, перешкоджає розбудові демократичної, соціальної, правової держави, а також утвердженню та реалізації принципу верховенства права.

Що з нами не так? Україна має найліпші чорноземи у світі, до того ж у нас їх майже 10% світових та 30% європейських. А ще наша земля, як пише вітчизняний вчений Л. Р. Грицаєнко містить у собі майже всю таблицю Менделєєва, а в її надрах знаходиться 20% світових копалин і дорогоцінних металів, бурштину, газу, нафти, літію, вугілля тощо. Окрім того маємо один із високих рівнів освіти і потужний науковий потенціал [1, с. 10].

Виходить у нас все є або майже все, а живемо набагато гірше чим держави у яких взагалі, відсутні свої енергоносії, а земля не є житницею, попри-це продовольчий ринок у них переповнений (яскравий приклад Японія або Ізраїль).

На жаль, підвалини які закладені у статті 13 Конституції України – про належність усіх національних багатств українців згадуються тільки підчас чергових виборів у виді обіцянок повернути все народу, а після виборів знову на п'ять років все залишається як було.

Хоча історично ми змогли подолати Чорнобильську трагедію, вистояти право на свободу на Майдані і сьогодні захищаємо нашу Батьківщину від ворога,

щоденно Збройні сили України звільняють окуповані рашистами міста і села.. А тому жити в суспільстві, де процвітає корупція, та відчувати себе в безпеці, жити нормально, по-людськи неможливо.

Не менш очевидно, що системна корупція поширилася на всі верстви населення, проникнувши в усі без винятку владні структури та приватний сектор. Попри це ніхто із колишніх високопосадовців, які організували розкрадання державних коштів задля власного збагачення та переведення їх за кордон, досі не поніс заслуженої відповідальності.

Привертає увагу й те, що населення країни патологічно терпляче ставиться до неправомірної вигоди, при цьому матеріальна винагорода за послуги тому чи іншому чиновнику сприймається зазвичай як цілком нормальне явище. Тому закономірно, що матеріальне становище посадових осіб із приходом до владних структур помітно покращується, проте це зовсім не пов'язано з оплатою їхньої праці.

Водночас тотальна корупційна ситуація залишається стійкою перепорою для ефективної реалізації запроваджених у нашій державі реформ і в умовах складної для України геополітичної ситуації взагалі створює загрозу національній безпеці та подальшій цілісності території. Ось чому в разі невжиття відповідних заходів з боку держави поширення корупції може поглибити такі наслідки, як:

- остаточна втрата авторитету державними та владними структурами;
- затримка модернізації та розвитку національної економіки;
- порушення принципу конкуренції;
- дискредитація закону як універсального регулятора суспільних відносин;
- погіршення інвестиційної привабливості держави тощо.

На жаль, намагання боротися з корупцією обмежуються епізодичними або тимчасовими спробами та зводяться до ігнорування принципу невідворотності покарання винних за допущені зловживання у вказаній сфері. Натомість послідовні дії, спрямовані на усунення причин і умов корупції, реальних результатів щодо викриття резонансних корупційних схем не приносять.

Населення країни чує про гучні затримання корупціонерів, які нажили свої статки незаконним шляхом, проте в подальшому процес розслідування кримінальних проваджень у цих справах триває роками. Понад те, корупціонер продовжує працювати на своїй посаді і певним чином може впливати на хід досудового розслідування.

Проведений науковою школою «Інтеллект» аналіз емпіричних даних досліджень у сфері корупції показав, що корупція серед усіх внутрішньодержавних загроз вийшла на перше місце разом з російсько-українською війною та високою вартістю життя в державі. Серед опитаних 49% населення вважає, що ситуація із корупцією не змінюється, а 22% переконані, що ситуація стала навіть ще гіршою [2, с. 148].

Тому вимоги суспільства з цих питань протягом останніх років зводяться до нагального викорінення корупції в органах публічної влади, існування якої унеможлиблює дотримання прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Очевидно, що глибинні соціальні зміни в суспільстві, поява та чинність нового антикорупційного законодавства зумовили початок проведення антикорупційної реформи держави, певну реорганізацію поліцейської, прокурорської та судової системи України.

Вітчизняні кримінологи єдині в тому, що в Україні вже створено належне законодавче забезпечення механізму запобігання такого небезпечного для суспільства соціального-правового явища, як корупція. Будучи різновидом злочинності, корупція стрімкими темпами зростається з організованою злочинністю і розглядається вітчизняними вченими як іржа, яка роз'їдає все суспільство.

Отож, корупція це вірус, який реально загрожує демократії, реалізації принципу верховенства права, національній безпеці та демократичному розвитку держави. Саме корупція негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини.

Спокуса збагатитися, задовольнити власні потреби у людини може виникати

тоді, коли з'являється можливість розпоряджатися певними ресурсами, приймати рішення не в інтересах суспільства і громади, а у власних інтересах або інтересах близьких осіб. Підтвердженням цього є вислів відомого французького діяча епохи Просвітництва Шарля Монтеск'є: «відомо з досвіду століть, що всяка людина, яка володіє владою, схильна зловживати нею».

Оскільки корупція охоплює кілька тисячоліть в історії цивілізації, оскільки це явище супроводжується людством протягом всієї історії свого становлення і розвитку, сьогодні під час російсько – української війни, у нас є нагода перемогти ворога і на тлі перемоги, побудувати таку демократичну, соціальну, правову державу, яка буде існувати в межах принципу верховенства права в усіх сферах суспільного життя.

С. 148

Висновок. Не зупинивши поширення корупції в Україні це може поглибити такі наслідки, як: остаточна втрата авторитету державними та владними структурами, затримка модернізації та розвитку національної економіки, порушення принципу конкуренції, дискредитація закону як універсального регулятора суспільних відносин, погіршення інвестиційної привабливості держави тощо.

Список використаних джерел:

1. Грицаєнко Л.Р. Акопаліпис державності як наслідок корупції в Україні. К. 2019 – 546 с. С. 10
2. Богатирьов І.Г. Кримінологія: академічний підручник. [Богатирьов І.Г., Колб О.Г., Топчій В.В. та ін] за заг. ред. д-ра юрид наук. проф., заслуженого діяча науки і техніки України Богатирьов І.Г. Чернівці: Технодрук, 2020, 336с.

Bohatyrov I., Borovyk A. INSTITUTIONAL MATRIX OF THE SYSTEM ANALYSIS OF CORRUPTION PREVENTION IN UKRAINE

The article discloses a fragmentary study of the institutional matrix of the system analysis of corruption prevention in Ukraine. Its relevance has been proven, which determines the conduct of scientific research and the publication of its results for the general public.

In recent years, a number of innovative positive decisions have been adopted at the national level to prevent corruption in Ukraine. In particular, a number of legislative acts were adopted, specialized anti-corruption bodies were created, and an anti-corruption strategy was approved. Also systematic implementation was introduced at the highest level with the participation of the heads of law enforcement and other state bodies of organizational measures aimed at solving anti-corruption issues, etc.

According to the research of domestic scientists, corruption has covered almost all spheres of public life in our country: management, economy, public consciousness, the legal sphere, has caused social tension, opposition to the constitutional and social order of Ukraine. Corruption has become a problem for the country's national security.

Research on corruption in Ukraine began in the middle of the 20th century. When Ukraine gained independence, a number of doctor's and candidate's dissertations were defended, more than five hundred scientific articles were prepared, and three hundred speeches were made at conferences, round tables, and symposia on the prevention of corruption.

Our comprehensive analysis of articles on the issue of corruption shows that they are of great informational value, because they make it possible to understand modern approaches and trends in the practical activities of corruption prevention entities.

The empirical basis of the research is confirmed by surveying respondents in various spheres of social life. Ways to solve the problem of preventing corruption in Ukraine are proposed.

Key words: *research, corruption, problem, institutional matrix, system analysis, prevention.*